

Szalma Ivett

A gyermekvállalás meghatározó tényezői Nyugat-Európában

RECENZIO ANNE LISE ELLINGSAETER – AN-MAGRITT JENSEN – MERETE LIE (SZERK.) *THE SOCIAL MEANING OF CHILDREN AND FERTILITY CHANGE IN EUROPE* C. KÖTETÉRŐL (ROUTLEDGE, 2013)

Ebben a könyvben a tanulmányok nem arra a szokásos kérdésre keresik a választ, hogy milyen tényezők akadályozzák a gyermekvállalást, hanem úgy próbálják megérteni a mai alacsony fertilitási rátát, hogy a gyermekvállalás társadalmi jelentését vizsgálják, illetve azt, hogy miért szeretne valaki gyermeket vállalni. Ehhez a szerzők főként kvalitatív módszereken alapuló kutatásokat végeznek, csak kiegészítő jelleggel alkalmaznak kvantitatív kutatásokat. A tanulmányok hat országra vonatkoznak, amelyek között alacsony (Olaszország és Németország) és magas termékenyséű országok is találhatóak (Franciaország, Dánia Norvégia, Svédország).

A tanulmányok három téma köré csoportosíthatók. Négy tanulmány fókuszában a gyermek társadalmi jelentésének vizsgálata áll. Az első fejezetben a könyv három szerkesztője azon keresztül vizsgálja a gyermekvállalás társadalmi jelentését, hogy miként változott a fertilitási ráta. Az ezt követő fejezetben Marie-Thérèse Letablier történeti áttekintés keretében vizsgálja meg azt, hogy a francia társadalom miként lett gyermekközpontú, majd a tanulmány második felében a makroszintről a mikroszint felé fordul, és interjú vizsgálatok alapján mutatja be, hogy mit jelent a férfiak és a nők számára a gyermekvállalás Franciaországban. Mai Heide Ottosen és Sofie Skvodal Mouritzen 33 mélyinterjút készített 20-as és 30-as éveikben járó fiatalokkal annak érdekében, hogy feltérképezzék, milyen párkapcsolati és gyermekvállalási mintázatok figyelhetők meg Dániában. Tanulmányukban Bergnéhr és Bernhardt a gyermekvállalást abból a szempontból vizsgálják egyéni és fókuszcsoportos interjúk alapján, hogy a fiatalok mennyiben látják úgy, hogy a gyermekvállalás korlátozza személyes szabadságukat, illetve hogy értelmet ad az életüknek.

A tanulmányok többsége arra fókuszál, hogy a különböző társadalmi kontextusok – mint például a munkapiaci helyzet, a szociálpolitika, a társas viszonyok – miként hatnak a gyermekvállalással kapcsolatos döntésekre. Ellingsaeter és Pedersen 90 interjút készített középosztálybeli és munkásosztálybeli fiatalokkal. Az interjúalanyok egyik fele gyermektelen volt, a másik felének volt már egy gyermeke, viszont közös volt bennük, hogy a fertilitási karrierjüknek még az elején jártak. A kutatásuk központi kérdése, hogy a gazdasági bizonytalanság miként befolyásolja a gyermekvállalással kapcsolatos döntéseket. A kutatás eredménye, hogy a norvég jóléti állam hatásosan tudja csökkenteni mind a gazdasági bizonytalanság, mind az érzelmi stressz negatív hatásait. Mivel a tanulmány a gazdasági bizonytalanságot vizsgálta, így érdekes lett volna, ha olyan országban is készül hasonló vizsgálat, amelyet a 2008-as gazdasági válság érintett. Ezáltal jobban kitapintható lett volna, hogy a jóléti államnak milyen szerepe van a gazdasági bizonytalanság csökkentésében.

Karin Jurczyk azt vizsgálta, hogy a rugalmas munkavégzés miként egyeztethető össze a gyermekvállalással és a gyermeknevelés kérdésével. Ehhez összesen 76 szülővel készített interjút Németország keleti és nyugati részében. Az interjúalanyok mindegyike vagy a kiskereskedelemben vagy a médiában dolgozott, ugyanis ebben a két szektorban a leggyakoribb a rugalmas munkavégzés. A szerző azt találta, hogy a rugalmas munkavégzés akadályozza a gyermekvállalást, azaz a gyermekvállalás strukturálisan a munka kultúrájába ágyazott. Azonban munkapiacra tapasztalható rugalmassághoz nem igazodtak olyan intézmények, amelyek segíthetik a rugalmas munkaidőben dolgozó szülőket (pl. bölcsődei vagy óvodai nyitva tartás, vagy a szociálpolitika).

Két további tanulmány a társas kapcsolatok szempontjából tárja fel a gyermekvállalás jelentését. Laura Bernardi azt vizsgálta, hogy a nemzedékek között hogyan zajlik a fertilitással kapcsolatos normák átadása Olaszországban. Összesen 36 interjút készített anyákkal és reprodukcióban levő, ám még gyermektelen lányokkal. A kutatásból kiderül, hogy létezik egy generációkon átívelő mintázat anyák és lányaik között. Ez egyrészt abból származik, amit a lánygyermekek tapasztaltak gyermekkorukban, másrészt pedig abból, ahogy az anyák interpretálják a saját szerepüket mint feleségek és anyák, ezzel hozzájárulva ahhoz, ahogy a lányaik megkonstruálják a saját gyermekkori tapasztalataikat. A szerző utal arra, hogy lehetséges egy torzítás is a mintában: csak olyan anyákkal és lányokkal készített interjút, akik kapcsolatban vannak egymással. További kérdés, hogy miért csak az anya-lány viszonyra fókuszál a szerző, vajon az anya és fiúgyermek között nem fedezhető fel hasonló mintázat?

Ellingsaeter, Jensen és Lie egy áttekintő tanulmányban vizsgálják a gyermekvállalásra mikro- és makroszinten ható tényezőket, valamint ezek kölcsönhatását is figyelembe veszik. A skandináv országok és Franciaország között számos hasonlóság van, ugyanakkor Norvégiában és Svédországban a munkavállaló nők támogatása mellett fontos szerepe van annak is, hogy a férfiakat is bevonják a gyermeknevelésbe. Ezzel szemben az olyan alacsony fertilitási rátával rendelkező országokban, mint Olaszország, a gyermeknevelés továbbra is a nők felelőssége. Az emberek több gyermeket szeretnének, mint amennyi ténylegesen megszületik, ezért azonban gyakran a gazdasági erőforrások hiánya okolható. A skandináv országokban a fiatalok sokkal többször hivatkoznak arra, hogy azért nem vállalnak több gyermeket, mert a gyermek korlátozza a személyes szabadságukat, miközben csak ritkán említik meg a gazdasági kockázatot.

A kötet egyik erőssége, hogy szinte valamennyi tanulmányban szerepet kapnak az olyan rétegződési szempontok, mint a nemek, kohorszok, társadalmi rétegek. Különösen a kötet következő három tanulmányában kap valamilyen típusú rétegződés hangsúlyos szerepet. Ravn és Lie azt vizsgálták meg, hogy a gyermekvállalással kapcsolatos döntés mennyire meghatározott kulturálisan az egyes társadalmi csoportokban Norvégiában. Azt találták, hogy létezik az ezzel kapcsolatos döntésnek egy társadalmi normája, amely szerint a gyermekvállalás kérdését és annak időzítését a pároknak közösen kell meghozniuk. A munkásosztályon belül általában a nők azok, akiktől társadalmilag elvárt, hogy ezt a kérdést egy partnerkapcsolatban felvegyék, viszont a felső középosztálynál ebből a szempontból nagyobb a nemi egyenlőség. Utóbbiak körében férfiak is kezdeményezhetik a párkapcsolaton belül ennek a gyermekvállalás kérdésének a megvitatását.

Jensen a tanulmányában egy érdekes paradoxonra hívja fel a figyelmet a nemek szerinti rétegződés tekintetében. A nők miért vállalnak több gyermeket, miközben a gyermektelen férfiak

száma nő Norvégiában? A szerző 90 félig strukturált interjút készített gyermektelen és gyermekes fiatalokkal. A nők esetében a network sokkal inkább meghatározó a gyermekvállalás kérdésében, mivel számukra fontosabb, hogy a barátaikkal egy időben váljanak anyává. A gyermekvállalás egyfajta társadalmi kötést jelent számukra a társadalomban, miközben a férfiak sokkal inkább úgy érzik, hogy a gyermekvállalás által elszigetelődnek a korábbi barátaiktól.

Lappegård, Noack és Rønsen a 1945–1949 és 1960–1964 között született kohorszoknak a fertilitási mintázatában bekövetkezett változásait vizsgálja a társadalmi rétegek, nemek és munkapiaci helyzet tekintetében. A tanulmány fő megállapítása, hogy míg a férfiak estében növekedett a különbség az egyes társadalmi rétegek között a fertilitás tekintetében, addig a nők esetében konvergencia figyelhető meg.

A kötet gyengesége, hogy a tanulmányok egyike sem vizsgálja a poszt-szocialista országokat, holott ezekben a régiókban is jelentős átalakulások következtek be az elmúlt húsz évben a fertilitási mintázatokban. Továbbá egy-egy tanulmány csak egy országra fókuszál, így a fertilitási szempontból különböző mintázatokhoz tartozó országok közötti összehasonlítás hiánya megakadályozza, hogy mélyebben megértsük az olyan makro-tényezők hatását, mint a munkaerőpiaci helyzet, a gazdasági krízis vagy a jóléti állam. A könyvben szereplő tanulmányok erőssége viszont, hogy a gyermekvállalással kapcsolatos döntések vizsgálatában reflektálnak a társadalmi egyenlőtlenség kérdéseire is. Annak ellenére, hogy a család a társadalmi egyenlőtlenség reprodukciójának első számú közvetítője, ez idáig kevés elemzés vette figyelembe a gyermek társadalmi jelentésének és ezáltal a fertilitás alakulásának megértésében a rétegződési szempontokat. A tanulmánykötet ezt a hiányt kívánja pótolni.